

مهاجر

VASTAANOTTOKESKUSELÄMÄ

Taiteilijan työskentely turvapaikanhakijoiden kanssa
Anna Knappe

mohajer

”Viisi vuotta mä olen ollut pakolainen muissa maissa, lännessä idässä, eli Venäjä, Eurooppa, Aasia, ilman mitään tulevaisuutta. Koko ajan muuttamassa, vain joku selkeä tulevaisuus toiveissa. Ja en koskaan onnistunut löytämään toivoani mistään. Että jossain voisin elää rauhassa ilman vaaraa. Ja myös Euroopassa, mä olen kestänyt paljon ongelmia Afganistanissa, mutta en koskaan ole ollut vankilassa, mutta EU-maissa olen ollut monta kertaa vankiloissa, Sveitsissä ja Suomessa.”

Amin Metsälän säilöönottokeskuksessa 22.11.2011

بنی آدم اعضایی یک پیکرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
پس تو که ز محنت دیگران بی غمی

که در آفرینش زیبا گوهزند

وگر عضوها را نماند قرار

نشاید که نامت نهند آدمی

Humans are inherent parts of one body,
and are from the same essence in their creation.
When the conditions of the time hurts one of these parts,
other parts will be disturbed.
If you are indifferent about the misery of others,
it may not be appropriate to call you a human being.

Saadi

Tein lopputyönäni dokumentaarista videoteosta kolmesta Suomessa asuvasta afgaanimiehestä. Yksi heistä on saanut Suomesta oleskeluluvan, yksi odottaa käännyttämistä kotimaahansa ja yksi odottaa päätöstä ja tietoa tulevaisuudesta. Teoksen nimi Kolme tietä pakoon viittaa videossa esiintyviin henkilöihin. Tutkielmatekstini on pohdintaa turvapaikanhakijoiden olosuhteista ja asemasta Suomessa, erityisesti afganistanilaisten turvapaikanhakijoiden näkökulmasta, sekä taiteilijan työskentelystä vastaanottokeskuksessa. Kirjoitan sekä lopputyöteoksestani että aiemmin toteuttamastani yhteisötaideprojektista Youth as Refugees. Olen haastatellut lopputyötäni varten afgaaneja eri vastaanottokeskuksissa ja Metsälän säilöönottokeskuksessa. Tässä tutkielmassa annan puheenvuoron afganistanilaiselle Mohammadiille, joka osallistui Youth as Refugees –projektiin sekä afganistanilaiselle Aminille, jota haastattelin Metsälän säilöönottokeskuksessa 22.11.2011. Mohammadia haastattelin suomen kielellä ja olen hänen toiveestaan korjannut hänen kommenttinsa kieliasua siistimmäksi. Aminia haastattelin englanniksi ja olen kääntänyt vastaukset suomeksi. Viikko haastattelun tekemisen jälkeen Amin lähetettiin Afganistaniin.

YOUTH AS REFUGEES

ALL

TOPICS

PEOPLE

PLACES

Youth as Refugees

<http://youthasrefugees.com>

Youth as Refugees -projekti on nuorista turvapaikanhakijoista kertova yhteisötaiteellinen internet-sivusto ja mediainstallaatio. Projektin taustalla oli ajatus luoda Suomessa asuville pakolaisnuorille heitä yhdistävä internet-sivusto sekä järjestää nuorille mahdollisuus kertoa oma tarinansa audiovisuaalisessa muodossa. Projekti aloitettiin syksyllä 2009 ja se valmistui lopulliseen muotoonsa kesällä 2011. Työryhmään kuuluivat TAMK:in kuvataiteen opiskelijat Anna Knappe, Jaana Ristola ja Timo Piikkilä ja projektia johti kuvataiteilija Pekka Niskanen. Projekti toteutettiin yhdessä Lammin vastaanottokeskuksen nuorten osaston ja Härmälän perhe- ja perheryhmäkodin nuorten pakolais-ten kanssa.

Youth as Refugees -projekti toteutettiin yhteisötaiteen metodeja hyödyntäen. Ennen projektin aloittamista luin Lea Kantosen kirjan Telta: Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa, josta hain apua turvapaikanhakijanuorten kohtaamiseen. Kantonen määrittelee yhteisötaiteen yhdessä tekemisen taiteeksi, dialogiksi, jossa yhteistyön osapuolet taiteen välityksellä käyvät keskustelua (Kantonen, 2005, 50). Yritin kohdata nuoret persoonina, ei jonkin ryhmän edustajina. Halusin toteuttaa projektin, jossa kaikki osallistujat pääsevät päättämään teoksen sisällöstä ja muodosta. Ratkaisevaa teoksen onnistumisen kannalta olisi saada aikaiseksi toimiva vuorovaikutussuhde projektin osallistujien kesken.

Heti alusta lähtien isoimmaksi haasteeksi tasavertaisessa kohtaamisessa muodostui yhteisen kielen puute. Vaikka kuinka yritimme luoda kontaktia ja selittää mitä haluamme tehdä ja miksi sekä kysyä nuorilta heidän toiveistaan, ei nuorilla ollut tasavertaista mahdollisuutta vastata meille. Omasta näkökulmastamme kohtasimme ensimmäisillä tapaamiskerroilla ujoja nuoria, jotka vaikuttivat hyvin kiinnostuneilta projetista ja videoiden tekemisestä, mutta todellisuudessa iso osa ujoudesta olikin turhautumista kommunikaation vaikeuteen. Muhammad kertoo, ettei ymmärtänyt projektin alussa ollenkaan mitä haluamme tehdä.

Mohammad: *”Ihmettelin miksi he tulivat tänne. Kiinnostiko heitä oikeasti millaista täällä on vai oliko se heille vain joku harrastus? Koska sellaisia ihmisiä tulee vastaanottokeskukseen, lyhyen aikaa he tutustuvat kaikkiin ja hyötyvät siitä jotenkin ja sitten lähtevät, eivätkä koskaan tule takaisin. Olen nähnyt sellaisia ihmisiä paljon, joten minua ei kiinnostanut puhua heidän kanssaan. Pakolaisille maailma on epäreilu, emmekä me luota kehenkään.”*

Aloimme vierailta säännöllisesti Lammilla ja Härmälässä ja vähitellen aloimme tutustua nuoriin ja saada heitä osallistumaan. Ensimmäiset kuukaudet olivat kuitenkin vaikeat: emme saaneet mitään kelvollista materiaalia kuvattua, eikä kukaan nuorista uskaltanut esittää muuta kuin positiivisia asioita elämästään. Meitä epäiltiin ja jopa pelättiin.

Mohammad: *”En halunnut osallistua videoprojektiin, mutta jotenkin vain ajauduin siihen. He tulivat tänne monta kertaa ja minä seurasin sivusta osallistumatta. Näin että muut lähtivät mukaan ja alkoivat tehdä videoita. En ymmärtänyt mitä he haluavat tehdä, kukaan ei ymmärtänyt mitä he oikeasti haluavat. Eikä meitä oikeastaan edes kiinnostanut heidän projektinsa, meillä oli omat ongelmat. Kaikki oli hämää. Mietin vain mitä minulle tapahtuu, minne päädyn täältä, millainen päätös tulee. Pelkäsin, että minut voidaan koska vain lähettää Kreikkaan. Emme me tienneet mitä on taide, meitä kiinnosti vain oma tulevaisuutemme.”*

Jätimme vastaanottokeskukseen kameran, jolla nuoret saivat kuvata meidän poissaollessamme. Ajattelimme tämän auttavan siihen, että nuoret jännittivät meidän läsnäollessamme. Kameraa ei kuitenkaan ollut juurikaan käytetty poissaollessamme ja jouduimme patistelemaan nuoria kuvaamaan. Kysyttäessä miksi kukaan ei ollut kuvannut, saimme vastaukseksi että kuvaaminen kyllä kiinnosti nuoria, mutta he eivät pitäneet elämäänsä kuvaamisen arvoisena.

Mohammad: *”Oli kiva, että meillä oli kamera käytössä, mutta ohjaajat pitivät sitä lukittuna toimistossaan. Meille luvattiin myös tietokone käyttöön, mutta emme koskaan saaneet sitä. Kuvaaminen kiinnosti minua, en ajatellut kuvaavani mitään projektia varten, mutta halusin tallentaa muistoja ajasta vastaanottokeskuksessa. Kuvasimme myös paljon videoita, joita emme antaneet heille. Kuvasimme kuinka vitsailimme keskenämme omalla kielellä ja vähän kiusasimme toisiamme kameralla.”*

Projektin kannalta olennaiseksi käännteeksi muodostui Lammin vastaanottokeskuksen nuorten osaston lakkauttaminen maaliskuussa 2010. Ronnissa asuneet nuoret sijoitettiin asumaan eri puolille Suomea, eikä kukaan selittänyt heille mitä tapahtuu. Kävimme kuvaamassa kun nuoret muuttivat ja sovimme, että tulisimme tapaamaan heitä uusiin asuinpaikkoihin ja jatkaisimme projektia.

Mohammad: *”Muistan kun he tulivat viimeisiä kertoja Ronniin, juuri ennen Ronnin sulkemista. Olin silloin tosi vihainen monesta asiasta ja me kaikki olimme surullisia. Mielestäni oli tosi loukkaavaa kun he tulivat ja kyselivät miten meillä menee. Sinä päivänä aloin puhua heille. He olivat suomalaisia ja me pakolaisia, meidän välissä oli tosi pitkä matka, heidän oli vaikea ymmärtää meitä. Ohjaajat edustivat meille suomalaisia ja he olivat meille sama kuin ohjaajat. Ja sinä päivänä kun olin surullinen ja vihainen, me yritimme puhua ohjaajien kanssa ja ohjaajat vain sanoivat että yrittäkää kestää, maailma on epäreilu, emme voi tehdä mitään. Sinä päivänä päätimme yrittää kertoa ongelmista kameralle. Mutta emme osanneet kieltä, em-*

mekä tienneet miten voisimme kertoa.”

Ronnin sulkemisen jälkeen aloimme pitää yhteyttä nuorten kanssa internetin välityksellä. Kommunikaatiomme parani tämän myötä huomattavasti. Vaikka monet nuorista eivät edelleenkään osanneet paljon suomea, he halusivat kovasti oppia. Nuoret arvostivat sitä, että jatkoimme yhteydenpitoa, vaikka heidän yhteisönsä hajosi. Pystyimme myös paremmin tutustumaan kunkin nuoren henkilökohtaiseen tilanteeseen käydessämme tapaamassa heitä eri vastaanottokeskuksissa. Ronnissa nuorten ollessa yhdessä yleensä vain rohkein saattoi avata suunsa ja sanoa jotain suomeksi, mutta ryhmän hajotessa yhä useampi uskalsi avautua.

Mohammad: *”Ronnin sulkemisen jälkeen jäin yksin ja olin tulla hulluksi. Aloin kuvata elämääni, koska minulla ei ollut mitään muuta tekemistä. Ajattelin, että kuvaamisesta voisi olla edes se hyöty, että pysyn järjissäni. Ja halusin edelleen tallentaa muistoja siitä ajasta. Siellä missä asuin ei ollut paljon ihmisiä, joten olin iloinen kun he tulivat käymään luonani ja puhuivat kanssani, vaikka en edelleenkään ollut kiinnostunut videoprojektista. Näytin heille videoitani, jotta saisin kuulla mitä he ajattelevat elämästäni ja että ymmärtävätkö he millaista se on. En vieläkään osannut hyvin puhua suomea, mutta halusin oppia. Siellä en voinut puhua kenenkään kanssa, ohjaajatkin olivat vain toimistossaan. Ajattelin, että voin oppia puhumaan heidän avullaan, vaikka en edes tiennyt saanko jäädä tähän maahan.”*

Tutustuessani nuoriin paremmin aloin itsekkin ymmärtää miten hankalassa tilanteessa he elävät. Ymmärsin, miten vaikea on sitoutua osallistumaan taideprojektiin kun oma elämä on epävarmaa. Useimmat nuorista eivät tieneet missä heidän vanhempansa ovat. Kaikki huolehtivat siitä millainen turvapaikkapäätös heille tulee ja mitä sen jälkeen tapahtuu. Monilla oli univaikeuksia ja stressioireita ja he söivät mielialalääkkeitä. Vastaanottokeskuksen tilat olivat ahtaat, yksityisyyttä ei ollut, tekemistä oli vähän ja tämä johti herkästi konflikteihin eri kulttuureista tulevien nuorten välillä sekä nuorten ja heidän

ohjaajiensa välillä. Olen kirjoittanut tähän tutkielmaan Mohammadin tarinan esimerkkinä siitä, millaisia kokemuksia projektiin osallistuneilla nuorilla oli taustallaan ennen Suomeen saapumista. Nämä kokemukset, joista saimme useimpien kohdalla kuulla vasta jälkikäteen, osaltaan selittävät miksi nuorten oli niin vaikea luottaa meihin ja projektiimme.

Koska elämä vastaanottokeskuksessa oli jatkuvasti epävarmaa, eivätkä nuoret tieneet mitä heille jatkossa tapahtuu, eivät he osanneet myöskään ajatella videoiden tekemistä pitkällä tähtäimellä. Videoiden julkaiseminen syksyllä 2010 tuli monelle yllätyksenä, vaikka olimme yrittäneet pitää huolta siitä että puhuimme asiasta etukäteen kaikkien osallistujien kanssa.

Mohammad: *”Kun näin valmiita videoita, minulle tuli huono mieli. En ymmärtänyt miksi ne pitää laittaa nettiin. Ymmärtävätkö niitä videoita katsovat ihmiset millaista meidän elämämme on?”*

Ne nuorista, jotka saivat projektin aikana oleskeluluvan, olisivat halunneet jättää kaiken vastaanottokeskuksesta muistuttavan taakseen mahdollisimman nopeasti. Moni joka aluksi oli kuvannut videoita innostuneesti, tuli loppuvaiheessa katumapäälle ja halusi omat videonsa poistettaviksi. Syyksi he sanoivat yleensä, etteivät halua enää muistella menneisyyttä. Jouduimme vastahakoisesti luopumaan monesta hyvästä videosta tämän takia. Yritimme pitää kiinni yhteisötaiteellisesta periaatteesta kuunnella kaikkia mielipiteitä, mutta loppuvaiheessa päädyimme tekemään päätöksiä julkaistavista videoista itse. Osa nuorista oli kuitenkin edelleen innoissaan projektista ja sen esittämisestä, eikä kaikkien videoiden poistaminen olisi ollut reilua heidän kannaltaan. Turhaudimme nuorten muuttaessa mielipidettään viikoittain ja teimme päätöksen, että emme voi uhrata koko teosta vain siksi, että haluamme pitää kiinni yhteisötaiteen periaatteista. Tämä loppuvaiheen ongelma olisi tosin varmaan ollut mahdollista välttää jos olisimme onnistuneet paremmin kommunikoidaan nuorten kanssa alusta lähtien. Ja vaikka moni nuorista esitti kritiikkiä

valmiista projektista, saimme kuitenkin myös paljon palautetta siitä, että projektin tekeminen oli nuorten mielestä hyödyllistä.

Mohammad: ”Jälkikäteen ajateltuna, jos olisin alusta lähtien tiennyt millaisesta projektista on kysymys, olisin tehnyt sen eteen enemmän. Olen kuitenkin ihan tyytyväinen lopputulokseen, ei yhdellä projektilla voi muuttaa maailmaa. Opin puhumaan suomea paremmin kuin olisin oppinut vain yksin opiskelemalla ja sain uusia ystäviä. Videoita katsomalla voin muistella aikaa Ronnissa. Jos neuvoisin jotain henkilöä, joka olisi samassa tilanteessa kuin itse olin Ronnissa, sanoisin että kannattaa lähteä mukaan erilaisiin projekteihin ja ottaa selvää ovatko ne luottamuksen arvoisia, mutta tiedän että se on vaikeaa.”

Mohammadin tarina tapausesimerkinä

Mohammad on syntynyt Iranissa. Hänen vanhempansa ovat afgaaneja, jotka pakenivat talibaneja 1990-luvun alussa Iraniin ja ovat oleskelleet siitä lähtien laittomasti Iranissa. Mohammad on siis syntynyt pakolaisena. Iran ei anna oleskelulupia maassa syntyneille afgaaneille, eikä heitä rekisteröidä millään tavalla. Jos maassa laittomasti oleskeleva afgaani saadaan kiinni, lähetetään hänet eräänlaisten keräilyleirien kautta takaisin Afganistaniin. Syntyperänsä takia Mohammadilla ei ole koskaan ollut henkilöllisyyspapereita, eikä häntä virallisesti ole olemassa. 14-vuotiaana Mohammadin vanhemmat lähettivät hänet Eurooppaan, jotta Iranin viranomaiset eivät saisi häntä kiinni. Mohammad matkusti salakuljettajien mukana Iranista Turkkiin, josta matka jatkui kumiveneellä meren yli Kreikkaan. Matkan varrella salakuljettajat vaativat salakuljetettavia ottamaan yhteyttä perheeseensä ja vaatimaan lisää rahaa tai heille kävisi huonosti. Kreikan rannassa Kreikan viranomaiset ottivat veneen matkustajat kiinni ja ottivat heiltä sormenjäljet. Lyhyen pidätyksen jälkeen pakolaiset päästettiin vapaaksi käsissään kreikkankielinen määräys poistua maasta kuukauden sisällä.

Kreikassa pakolaiset elävät kadulla. Turvapaikan saaminen Kreikasta on käytännössä mahdotonta, eikä Kreikka tarjoa juuri minkäänlaisia vastaanotto- palveluja. 2011 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi pakolaisten käännättämisen Kreikkaan olevan ihmisoikeusloukkaus. Käytännössä jokainen Kreikassa oleskeleva pakolainen tekee kaikkensa päästäkseen jatkamaan matkaansa eteenpäin Kreikasta. (Maahanmuuttovirasto, 24.1.2011)

Kreikasta pois päästäkseen Mohammad yritti piiloutua tavaroita kuljettaviin rekkoihin ja livahtaa salaa Italiaan matkaaviin matkustajalaivoihin. Hän onnistui jo kerran pääsemään laivaan, mutta jäi kiinni Italiassa ja palautettiin Kreikkaan. Noin vuoden yrittämisen ja monen epäonnistuneen yrityksen jälkeen hän lopulta onnistui pääsemään Italiaan piiloutumalla tavararekan alle renkaiden väliin.

Italiasta Mohammad jatkoi matkaa Ranskan läpi Belgiaan, josta tarkoitus oli suunnata pohjoiseen. Belgiassa poliisi sai hänet kiinni ja hänet sijoitettiin vastaanottokeskukseen ensin Brysseliin ja sitten Antwerpeniin. Viisi kuukautta Belgiassa odotettuaan hänelle ilmoitettiin, että Belgia on päättänyt käännättää hänet takaisin Kreikkaan Dublin II –sopimuksen nojalla. Belgiassa Mohammad oli käynyt hammaslääkärissä ja hammaslääkäri oli päätellyt Mohammadin hampaiden perusteella tämän olevan täysi-ikäinen, vaikka hän itse sanoi olevansa 16-vuotias. Mohammad otettiin kiinni päätöksen tiedoksi antamisen yhteydessä ja vietiin säilöönottokeskukseen. Hän ei saanut hakea tavaroitaan vastaanottokeskuksesta. Parin kuukauden säilöönoton jälkeen Mohammad lähetettiin lentokoneella takaisin Kreikkaan. Kreikassa poliisi kirjasi papereihin hänen palanneen Kreikkaan vapaaehtoisesti ja antoi käteen uuden määräyksen poistua maasta.

Mohammad asui jälleen kadulla Patrassa noin 7 kuukautta. Hän yritti taas päästä rekkojen kyytiin ja teki välillä pimeitä töitä kreikkalaisille työnantajille. Kreikassa pakolaisia palkataan esimerkiksi rakennustöihin parin kympin

päiväpalkalla. Lopulta Mohammad onnistui maksamaan salakuljettajalle, joka järjesti hänelle lennon Ruotsiin. Ruotsista Mohammad jatkoi matkaa laivalla Suomeen, ajatuksenaan päästä mahdollisimman kauas Kreikasta.

Suomessa Mohammad päätyi Malmin ulkomaalaispoliisin kautta ensin Espooseen keräilykeskukseen, josta hänet kolmen viikon jälkeen sijoitettiin juuri perustetun Lammin vastaanottokeskuksen nuorten puolelle Ronniin. Suomeen saapuessaan Mohammad oli 16-vuotias. Muutama kuukausi Ronniin muuttamisen jälkeen hänet otettiin mukaan Youth as Refugees –projektiin.

Kolme tietä pakoon

Kantonen kritisoi erityisesti monikulttuurisia yhteisötaideprojekteja siitä, että ne kommunikaation puutteen vuoksi voivat vahvistaa olemassa olevia valtarakennelmia sen sijaan että antaisivat hiljaiselle vähemmistölle äänen. Taiteilija on usein monella tavalla paremmassa asemassa, sekä kulttuurisesti että taloudellisesti, kuin ne, joiden kanssa yhteistyötä tehdään, ja on siten valta-asemassa. (Kantonen, 2005, 67) Taiteilijan etuoikeutettua asemaa on mahdoton ohittaa vastaanottokeskuksessa työskennellessä. Turvapaikanhakijat eivät henkilökohtaisen tilanteensa takia voi omistautua taiteen tekemiselle vain taiteen itsensä vuoksi. Epätoivoisessa tilanteessa oleva ihminen on herkkä tarttumaan jokaiseen asiaan, jonka toivoo vaikuttavan tulevaisuuteensa. Taiteilijan pitää olla tarkka, ettei sorru lupaamaan turhaa toivoa taideprojektin mahdollisuuksista vaikuttaa esimerkiksi turvapaikkapäätöksiin.

Aloittaessani lopputyöprosessia päätin, että minun on otettava paremmin selvää siitä, millaista on olla turvapaikanhakijana Suomessa. Youth as Refugeesta oppineena päätin alkaa työskennellä tällä kertaa aikuisten turvapaikanhakijoiden kanssa. Vierailin vastaanottokeskuksissa ja Metsälän säilöönottokeskuksessa ja haastattelin ihmisiä videolle. Pyysin heitä kertomaan oman tarinansa

ja sen missä tilanteessa he ovat. Pidin tarkasti huolta, että selitin alusta lähtien ihmisille mitksi olen tekemässä videoprojektia ja missä aion sen esittää. Mukanani kuvauksissa oli aina afganistanilainen yhteyshenkilöni, joka myös tulkkasi sanomiseni haastateltaville. Näin varmistin, että en toistaisi Youth as Refugees -projektin kommunikaatiovirheitä. Afganistanilainen yhteyshenkilöni on myös syy, miksi päädyin työskentelämään juuri afgaanien kanssa. En olisi mitenkään pystynyt saavuttamaan yhtä luottamuksellista asemaa haastattelemini ihmisten keskuudessa ilman hänen apuaan. Kielen takia en voi olla osa afganiyhteisöä vaan pysyn aina sivullisena tarkkailijana.

Toisin kuin Youth as Refugeessa, päätin että en lähde tekemään yhteisötaideprojektiä, vaikka työskentelenkin osittain yhteisöllisesti. Haluan antaa turvapaikanhakijoille mahdollisuuden kertoa heille tärkeistä asioista, mutta haluan viime kädessä itse määrittellä millainen loputuloksesta tulee. Tällöin en koe, että voisin sanoa lopulta noudattaneeni yhteisötaiteen periaatteita ja metodeja.

Alkuperäinen suunnitelmani oli, että kuvaisin mahdollisimman monta eri tarinaa eri ihmisistä. Koostaisin tarinoista yhden videon, joka kertosi turvapaikanhakijoiden arjesta esimerkkien kautta. Projektin edetessä muutama tarina nousi kuitenkin yli muiden ja päädyin tekemään kolmesta henkilöstä kertovan tarinan. Videon henkilöt edustavat saman tarinan eri vaiheita. Ensimmäinen henkilö on saanut oleskeluluvan ja on aloittamassa uutta elämäänsä, toinen henkilö on saanut kielteisen päätöksen ja odottaa säilöönottokeskuksessa käännytystä ja kolmas henkilö ei vielä ole saanut päätöstä, eikä tiedä kumpi edellisistä vaihtoehdoista häntä odottaa.

Viettäessäni aikaa turvapaikanhakijoiden kanssa ja kuunnellessani heidän tarinoitaan, opin paljon sellaista vastaanottokeskuselämästä, mikä yleensä pysyy piilossa julkisuudesta. Vaikka vastaanottokeskuksista ja turvapaikanhakijoista löytyy paljon varsinkin maahanmuuttokriittistä tekstiä, vain harvoin pääsee

Lammin vastaanottokeskus Lammilla, Hämeenlinnassa

lukemaan vastaanottokeskusten arjesta. Juha Suorannan kirja Vastaanottokeskus on tästä poikkeus. Suoranta on haastatellut vastaanottokeskusten asukkaita ja hänen kirjoittamansa kokemukset ovat hyvin samanlaisia kuin omat huomioni turvapaikanhakijoiden elämästä.

Kuka on turvapaikanhakija?

Virallisesti sanalla turvapaikanhakija tarkoitetaan henkilöä, joka on saapunut vieraaseen maahan ja hakenut sieltä suojelua tekemällä turvapaikkahakemuksen. Turvapaikka hakemuksen tekeminen käynnistää maahanmuuttovirastossa tutkinnan, jonka aikana selvitetään hakijan tausta ja hänen perusteensa saada turvapaikka. Jos turvapaikanhakijalle myönnetään turvapaikka, saa hän pakolaisstatuksen ja häntä voidaan kutsua pakolaiseksi. Yleiskielessä pakolaisella tarkoitetaan kotimaastaan mistä tahansa syystä paennutta henkilöä, mutta

viranomaiskielessä pakolaisuus täytyy ansaita saavuttamalla pakolaisstatus. Ilman pakottavaa syytä omasta kotimaastaan lähteviä kutsumme siirtolaisiksi.

Useimmat afgaanit puhuvat persian kielen dari-murretta. Persian kielessä sekä maahanmuuttajalle, pakolaiselle, turvapaikanhakijalle, siirtolaiselle että matkustajalle on vain yksi sana: mohajer. Persiaa puhuvat eivät erottele toiseen maahan muuttaneita henkilöitä heidän muuttomotiiviansa perusteella kuten suomen kielessä tehdään. Tämä on yksi syistä miksi afgaanien on usein vaikea ymmärtää Suomen maahanmuuttoterminologiaa ja sitä miksi täällä halutaan tehdä niin selvä ero eri maahanmuuttajatyypin välille. Olen omassa työssäni kääntänyt mohajer-sanana aina pakolaiseksi, riippumatta siitä mikä henkilön virallinen status on.

Vastaanottokeskukset

Vastaanottokeskus on paikka, jonne turvapaikanhakijat sijoitetaan turvapaikkapäätösten odottamisen ajaksi. Vastaanottokeskus tarjoaa turvapaikanhakijalle majoituksen sekä välttämättömän toimeentulon kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta määrätyn lain mukaisesti.

Suomen vastaanottokeskukset sijaitsevat yleensä pienillä paikkakunnilla, joissa mahdollisuuksia opiskeluun ja töiden tekemiseen on hyvin vähän. Suomen Punainen Risti perustaa uusia vastaanottokeskuksia tai sulkee vanhoja viranomaisten päätösten mukaan. Yksittäiseen päätökseen jonkin tietyn vastaanottokeskuksen perustamisesta tai lakkauttamisesta vaikuttavat erityisesti maahan saapuvien turvapaikanhakijoiden vuotuinen määrä sekä vastaanottokeskuksen ylläpitokustannukset. Kustannusten lisäksi vaikuttaa tarjolla olevien, vastaanottokeskuskäyttöön sopivien tilojen, tarjonta. Pienillä paikkakunnilla on useammin tarjolla muusta käytöstä poistettuja isoja tiloja, kuten vanhoja kouluja tai hoitolaitoksia. Vastaanottokeskuksia ja turvapaikanhakijoita kos-

kevat päätökset muistuttavat huutolaisyhteiskunnasta: työn saa tehtäväkseen se, joka pitää vähäosoisista huolta kaikkein halvimmalla (Suoranta 2011, 97). Samoin vastaanottokeskuksen saa se paikkakunta, joka halvimmalla tarjoaa minivaatimukset täyttävät puitteen pakolaisten majoittamiseen.

Pienillä paikkakunnilla asuminen tuo vastaanottokeskusten arkeen paljon haasteita ja passivoi vastaanottokeskusten asukkaita. Pätevän henkilökunnan löytyminen voi olla vaikeaa, eikä pieni kunta usein pysty tarjoamaan turvapaikanhakijoille palveluja. Vastaanottokeskusten asukkaita ei lasketa sen kunnan asukkaiksi, jonne heidät on majoitettu, eivätkä he näin ollen pääse käyttämään myöskään vain kuntalaisille tarkoitettuja palveluja, kuten terveydenhuoltoa tai alennushintaista julkista liikennettä. Jopa ambulanssin kutsumista vastaanottokeskukseen saatetaan viivytellä, koska laskun sairaskuljetuksesta maksaa vastaanottokeskus.

Turvapaikanhakijoiden arki koostuu turvapaikkapäätösten odottamisesta, epävarmuudesta ja koti-ikävästä. Turvapaikanhakijoiden puheissa korostuu usein odottaminen ja sen vaikeus. Odottaminen on raskasta, koska kukaan ei tiedä mitä seuraavana päivänä tapahtuu, eikä kukaan tiedä onko maahanmuuttoviraston päätös hyvä vai huono. Elämän ajatellaan alkavan sitten kun saa oleskeluluvan, sitä ennen ei uskalleta tehdä muuta kuin toivoa. Välillä juhliitaan kun joku saa positiivisen päätöksen, mutta seuraavana hetkenä itketään jonkun toisen saadessa negatiivisen. Turvapaikanhakijoiden näkökulmasta turvapaikkapäätökset tuntuvat arpajaisilta, joissa panoksena on heidän koko elämänsä. Vaikka laki on kaikille sama, on siinä paljon tulkinnanvaraa ja siksi turvapaikkapäätökset ovat vaihtelevia. Turvapaikan hakua kutsutaankin usein turvapaikkalotoksi. (Suoranta, 2011, 24)

Vastaanottokeskusten asukkaat mainitsevat usein, että vaikeinta on kestää toimettomuutta. Metsälän säilönottokeskuksessa haastattelemani Amin asui vastaanottokeskuksessa 2,5 vuotta ennen joutumistaan säilönottokeskuk-

seen. Hänen kokemuksensa mukaan vastaanottokeskusten asukkaat toivovat voivansa tehdä töitä ja opiskella.

Amin: ”Me emme ole täällä elääksemme mukavasti sosiaalirahalla. Haluamme vain olla turvallisessa paikassa, tehdä töitä ja maksaa veroja ja nähdä rauhan omassa maassamme. Kun meidän maassamme on rauha, me palaamme takaisin. Emme halua jäädä tänne häiritsemään ihmisiä. Haluamme vain olla rauhallisessa paikassa, emme halua kuolla nyt. Poliisi kertoo meille, että tulkaa allekirjoittamaan paperit, että palaatte vapaaehtoisesti Afganistaniin. Jos allekirjoitan sen paperin, en allekirjoita suostumustani mennä Afganistaniin, allekirjoitan oman kuolemani. Jos siellä ei olisi ongelmia, miksi olisin tullut tänne tuhansien kilometrien päähän?”

Amin: ”Ihmiset ovat täällä kolme, neljä vuotta. Jos valtio auttaisi heitä, he voisivat tehdä töitä ja maksaa veroja ja valtio säästyisi monilta ongelmilta. He voisivat oppia kieltä. Jos kaikki ovat kuten minä, kolme-neljä vuotta ilman mitään, ilman papereita. On selvää, etten voi tehdä mitään. En voi opiskella, en voi löytää töitä. Se on ongelma valtiolle ja myös minulla on synkkä elämä.”

Sama ongelma jatkuu ihmisillä, jotka saavat oleskeluluvan. Myös he ovat tuhlanneet vuosia elämästään tekemättä mitään ja vuosien toimeettomuuden jälkeen on todella vaikea saada kiinni elämästä. Vastaanottokeskukset ovat kuin ihmisten varastoja, joissa heitä säilötään siihen asti kun yhteiskunta keksii mitä heillä tehdään. Vastaanottokeskusten asukkaat elävät välitilassa, ”ei-missäin”. He vain odottavat. Vastaanottokeskuselämä on elämää ”ei-enää-eikä-vielä-missäin”. (Suoranta, 2011, 42-44)

Amin: ”Viidakossa on erilaisia puita. Jotkut ihmiset ovat laiskoja, eivätkä opiskele tai tee töitä. Mutta valtion pitäisi osata tunnistaa ne ihmiset, erityisesti nuoret, joilla on energiaa tehdä asioita. Tunnen monia perheitä, joilla on oleskelulupa ja jotka eivät käy töissä tai opiskele, mutta se on eri asia. Vastaanottokeskuksissa on paljon nuoria, joilla ei ole oleskelulupaa, eikä valtio hyödynnä heitä mitenkään. Heillä ei ole

henkilöllisyyspapereita tai muita lupia. Valtio antaa apua niille ihmisille, jotka ovat vanhoja tai heillä on paljon lapsia ja jotka eivät edes voi työskennellä ja niin valtion kuuluu tehdäkin. Mutta on hölmöä, että ne nuoret, jotka voisivat työskennellä ja olla hyödyksi, eivät saa mitään. Se on tylsää elämää vain istua vastaanottokeskuksessa tekemättä mitään. Ihmiset haluavat olla aktiivisia ja vaikuttaa omaan elämäänsä, eivät kaikki ihmiset ole laiskoja.”

Vastaaottokeskuselämä muodostaa erityisesti nuorille elämästä vieraannuttavan ja syrjäyttävän kierteen. Nuori sijoitetaan vastaanottokeskuksen, joissa ei ole mitään tekemistä. Toimettomuus aiheuttaa pitkästymistä, joka johtaa epätoivon tunteisiin ja masennukseen, jota taas hoidetaan lääkitsemällä. Lääketokkurassa nuori ei enää kykenekään mihinkään aktivoivaan toimintaan.

Amin: ”Nuoret, jotka vastaanottokeskuksissa käyttäytyvät häiritsevästi tai esimerkiksi juovat alkoholia, tekevät niin, koska heillä ei ole mitään muuta tekemistä. Ongelmat vähenisivät jos heidät laitettaisiin töihin tai oikeaan kouluun.”

Säilöönottokeskus

Vastaaottokeskuksessa vietetty aika päättyy joko turvapaikan tai oleskeluluvan saamiseen tai kielteiseen päätökseen, josta seuraa käännäyttäminen lähtömaahan tai Dublin II –sopimuksen mukaisesti ensimmäiseen maahan, johon turvapaikanhakija on saapunut hakemaan suojelua. Jos käännäytyspäätöksen saaneen henkilön epäillään yrittävän vastustaa käännäytystään tai piiloutuvan, hänet voidaan sijoittaa säilöönottokeskukseen olosuhteisiin, jotka muistuttavat vankilan ja mielisairaalan suljetun osaston välimuotoa. Suomen ainoa säilöönottokeskus sijaitsee Helsingin Metsälässä.

Amin: ”En tiedä mitä voin tehdä, enkä tiedä olenko täällä enää ylihuomenna. Tytöstävänä Sveitsistä soittaa minulle tunnin välein ja kysyy mitä minulle tapahtuu ja

Metsälän säilöönottokeskus Helsingissä

ovatko viranomaiset jo tehneet päätöksensä. Mutta minä en tiedä. Olen vain tässä hetkessä, kävelen huoneeseen, tulen ulos, kävelen ruokalaan, syön, menen nukkumaan ja tulen takaisin. Poltan tupakkaa. En polttanut kahteen vuoteen ennen kuin jouduin tänne, mutta täällä poltan askin päivässä.”

Säilöönottokeskus on suljettu laitos, josta ei pääse ulos muuten kuin poliisisaattueessa. Säilöönottokeskuksessa vietetty aika vaihtelee henkilöstä riippuen yleensä muutamasta viikosta muutamaan kuukauteen, mutta aika ei useimmiten ole tiedossa etukäteen. Säilöönottokeskuksessa olemista ei virallisesti kutsuta vankeudeksi, eikä asukkaita vangeiksi, mutta asukkaat itse kutsuvat paikkaa vankilaksi. Laitoksessa vierailevat henkilöt ja heidän tavaransa tutkitaan, eikä säilöönottokeskuksen vangeille saa viedä esimerkiksi hedelmiä. Tupakkaa sen sijaan saa viedä. Säilöönottokeskuksessa vangit joutuvat luopumaan kaikesta päätösvallasta koskien omaa elämäänsä ja luovuttamaan päätösvallan viranomaisille. Hallinnan tunteen puuttuminen aiheuttaa monissa voimakasta ahdistusta ja tunteen ihmisarvon menetyksestä.

Ulkoisesti säilöönottokeskus muistuttaa mielisairaalan suljettua osastoa rutineineen ja lääkkeineen. Mielisairaalaan viittaa myös se, etteivät asukkaat tiedä kuinka kauan he joutuvat säilöönottokeskuksessa odottamaan.

”Tämä paikka voisi olla sopiva mielisairaille, mutta ei edes heille kovin pitkäksi aikaa. Viikon tai parin jälkeen ihminen pitää saada tietää. Pitäisi ajatella myös ihmisen tulevaisuutta. Oikeasti, me pidämme itseämme ihmisinä. Heidän pitää välittää myös meistä! Ymmärtäisin jos olisimme tehneet jotain rikoksia, mutta me emme ole tehneet mitään. Emme ole murhanneet, emme salakuljettaneet, me olemme ihan tavallisia ihmisiä. Miksi me olemme tällaisessa paikassa, tällaisessa vankilassa, koska vankila tämä on?

Kun vierailijat käyvät täällä, he kysyvät miten olemme niin iloisia. Me olemme iloisia vain silloin kun joku käy täällä. En tiedä, tämä on niin ristiriitaista. En minä toivonut että kun tulen Eurooppaan, päädyn vankilaan. En halunnut matkustaa maailman toiselta puolelta ilman papereita, mutta minä matkustin. En toivonut mitään näistä asioista, mutta ne tapahtuivat.”

LÄHTEET:

Kantonen, Lea (2005) *Teltha: Kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa*. Helsinki: Taideollisen korkeakoulun julkaisu A 54, Like.

Maahanmuuttoviraston lehdistötiedote, 24.1.2011, http://migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/turvapaikanhakijoita_ei_kaannyteta_toistaiseksi_kreikkaan

Suoranta, Juha (2011) *Vastaanottokeskus*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Haastattelut:

Amin, Metsälän säilöönottokeskuksessa Helsingissä, 22.11.2011

Muhammad (nimi muutettu), Tampereella, 17.3.2011

مهاجر

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید که نامت نهند آدمی

